

В. А. ГОЛОВКО (аспірант)

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК АСПЕКТ САМООСВІТИ ІНОЗЕМНОГО СТУДЕНТА

Стаття присвячена розгляду самостійної роботи іноземного студента крізь призму самоосвіти. В ній проаналізовано декілька визначень самоосвіти, сформульованих видатними науковцями. Розглянуто взаємозв'язок рівнів взаємодії самоосвітньої та пізнавальної діяльності. Висвітлені підходи, що спираються на певну сукупність властивостей, необхідну для реалізації самоосвітньої діяльності та умови для них. Представлені особливості та умови організації викладачем самостійної роботи іноземного студента. Пропонується ряд рекомендацій для викладачів з організації самостійної роботи іноземних студентів основного етапу навчання.

Ключові слова: самоосвіта, самостійна робота, іноземні студенти, індивідуальний підхід, освітній маршрут.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок її важливими науковими чи практичними виданнями. Сьогодні інтенсивно досліджується проблема «самоосвідченої» особистості, що виникла при обговоренні питань безперервної освіти та випереджаючого навчання. Цю проблему неможливо розглядати поза контекстом самоосвіти. Розвиток самоосвіти може розглядатися і як поетапний процес, що відбувається в ході організації діяльності студентів з побудови індивідуальних освітніх маршрутів. Проблема професійного становлення особистості в умовах трансформаційних процесів в сучасному суспільстві набуває все більшого звучання. Однією з вимог сучасного життя є підготовка фахівців, які були б здатні на високому рівні вирішувати завдання сьогодення та завтрашнього дня, здійснювати творчу діяльність та реалізовувати людське призначення – творення та перебудови себе та світу. Позитивні зміни підготовки фахівців в системі вищої освіти неможливі без зміни засад навчально-виховного процесу, переходу його від переказування знань до керування знаннями, його гуманізації і гуманітаризації, орієнтації на загальнолюдські цінності, на пріоритетність особистості, створення умов для її розвитку, самовизначення та самореалізації. У науковій літературі проблемі самоосвіти присвячені дослідження таких авторів як І.І. Малкіна, Н.І. Підкасистого, Б.П. Єсіпова, Г.І. Щукіної, С.Н. Ястребцева та ін.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. В науковій психолого-педагогічній літературі не існує однозначного підходу до визначення самоосвіти. Деякі автори підкреслюють його пізнавальну сутність (А.К. Громцева, Н.Д. Іванова, Л.Г. Ковтун, І.І. Колбаско, І.А. Редковец, Н.Д. Хмель та ін), тісний зв'язок з самовихованням особистості (А.Г. Ковальов, А.І. Кочетов, Б.Ф. Райський та ін), її вдосконаленням на основі систематичної і цілеспрямованої діяльності, пов'язаної з соціальними умовами (А.Я. Айзенберг, В.Б. Бондаревський та ін.). Самообразовательная діяльність розглядається в ряді досліджень як засіб пошуку і засвоєння соціального досвіду (Г.Н. Серіков), як процес додавання самоосвітніх вмінь до освоєння певних елементів соціального досвіду (Ю.Є. Калугін).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Актуальність даної статті визначається пошуком оптимальних шляхів планування, організації та реалізації переходу самостійної роботи у творчий самостійний процес: розвиток уміння мислити, аналізувати, ставити завдання, вирішувати виникаючі проблеми. Це пов'язано, насамперед, з сучасними вимогами до навчання у вищій школі, Болонським процесом, що передбачають виховання творчої самостійності у майбутніх фахівців, оптимізацію системи управління самостійною роботою студентів.

Метою даної статті є розгляд прийомів організації самостійної роботи іноземних студентів та самоосвіти в цілому з використанням ІКТ та Web-технологій.

Виклад основного матеріалу. Самоосвіта як вид діяльності використовується людьми давно, але особливе значення воно набуває в роки деяких переломних історичних моментів, в роки піднесення і розвитку будь-яких громадських рухів, в роки криз, коли одні парадигми суспільного життя приходять на зміну іншим, коли загострюються протиріччя, в тому числі, і в освіті. Самоосвіта в цьому випадку може виступати одним із засобів вирішення цих протиріч.

Взаємозв'язок самоосвітньої діяльності та пізнавальної діяльності також є однією з проблем, на дослідження якої звертається увага в педагогічній науці. Один з підходів [4], заснований на взаємозв'язку мотивації і способів освоєння нової інформації і включає в себе кілька рівнів взаємодії самоосвітньої та пізнавальної діяльності: підготовчий рівень самоосвітньої діяльності і орієнтовний рівень самоосвітньої діяльності. За умов, коли студент засвоює нову інформацію, що має для нього орієнтовний зміст, пізнавальна діяльність учня носить ознайомчий, орієнтовний характер.

Безумовно, будь-яка освітня система, що міститься в освітньому просторі, створюється для реалізації діяльності учасників освіти. Часто людина звертається до самоосвіти в силу якихось внутрішніх спонукальних мотивів, пов'язаних як з саморозвитком людини, так і з його потребою пізнати себе, свою духовну сутність і самореалізуватися і як особистість, і як фахівець-професіонал.

Беручи до уваги все вищевикладене, під самоосвітою будемо розуміти таку діяльність особистості щодо досягнення нею внутрішньо-засвоєних цілей шляхом власного виховання, освіти, розвитку і професійної підготовки, співвіднесених з вимогами і цінностями суспільства; яка, будучи складною організованою системою, включає в себе засоби пошуку та засвоєння соціально значущого для особистості досвіду, процес і результат освоєння цього досвіду і є підставою для подальшого руху до саморозвитку та самореалізації в усіх відношеннях.

Багато науковців вважають, що для здійснення людиною самоосвітньої діяльності необхідний якийсь попередній етап, який Г.І. Березький [2, с. 6], називає пропедевтикою самоосвіти, розуміючи її як підготовчий курс, особливий вид освіти, що включає цілеспрямовані дії педагога або іншої компетентної особи з формування певних знань, навичок і умінь самоосвітньої діяльності, культури розумової праці, наукової організації всієї роботи, спрямованої на освоєння найбільш раціональних способів підвищення своєї загальної та спеціальної освіти, суспільно значущих і корисних для даної особистості. Ролі управління викладачами самоосвітою студентів присвячені праці Л.В. Жарової, І.О. Котлярів та ін, необхідність педагогічного керівництва відзначають І.І. Ільясов, В.Я. Ляудіс, Б.Ф. Райський та ін.

Важливість педагогічного управління самоосвітою відзначають також Н.Ф. Хміль і Н.А. Іванова [7, с. 15], які виділяють не тільки інтелектуальну та організаційну сторони, але істотну роль відводять також психологічній складовій студента. Вони вважають, що підготовка студентів до самоосвіти проходить кілька етапів, на кожному з яких педагогічне управління повинно мати якісно новий зміст. Науковці виділяють три сторони підготовки до самоосвітньої діяльності – психологічну, інтелектуальну та організаційну.

Існує інший підхід, що спирається на певну сукупність необхідних для реалізації самоосвітньої діяльності властивостей особистості. Такий стан людини ряд авторів називають готовністю особистості до самоосвіти. Взявши за основу введені Г.Н. Серіковим [6, с. 80] положення про готовність до самоосвіти особистості, визначимо цю властивість людини як інтегративну, що розвивається за допомогою педагогічного сприяння, міри сформованості узагальнених характеристик особистості для організації, здійснення та досягнення цілей самоосвіти в самому широкому сенсі, включаючи самовиховання, самопізнання, самовдосконалення, самореалізацію. Саме така особистість буде представляти цінність для суспільства, про неї можна говорити як про таку, що відбулася у професійній, соціальній, духовній та інших сферах життя. Вказана властивість особистості – готовність до самоосвіти, можна вважати тим адаптаційним механізмом, який необхідний вчорашньому випускникові вузу для найбільш безболісного переходу до професійної діяльності, для становлення його як фахівця – професіонала, який оволодів відповідною освіченістю.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми самоосвіти та підготовки учнів до самоосвіти показав актуальність досліджуваної проблеми на сьогоднішній день, особливо в аспекті можливого реформування вищої освіти в умовах інформатизації суспільства. У такій ситуації, актуалізується проблема підготовки фахівців, здатних до постійної самоосвіти у відповідь на зовнішні умови професійної та економічної сфери діяльності, що безперервно змінюються. Особливо гостро ці вимоги проявляються в умовах капіталізації соціальних, економічних та освітніх відносин. При цьому цінність і конкурентоспроможність фахівця часто безпосередньо пов'язані з його вміннями та готовністю до самоосвіти.

Сьогодні активізація самостійної роботи студентів є одним з основних напрямків перебудови системи вищої освіти в Україні. В системі модульно-рейтингової технології навчання реалізується тенденція перенесення акценту в процесі навчання на самостійну роботу і збільшення кількості годин, що відводяться на самостійну роботу студента, до 60 % від навчального часу.

Розвиток самоосвіти в освітньому процесі ВНЗ має враховувати індивідуальність іноземних

студентів. На первинному етапі, коли студент вступає до вузу, здійснюється проведення діагностичних зрізів, які дозволяють диференціювати студентів за рівнем розвитку самоосвіти, потім створюються умови для усвідомлення необхідності самоосвіти. Студентам пропонується навчання на підготовчому факультеті, з використанням індивідуального освітнього маршруту, базою якого є мовна підготовка студента. Побудова індивідуального освітнього маршруту здійснюється поетапно:

- виконання запропонованого зразка;
- складання за допомогою викладача;
- самостійне проектування освітнього маршруту.

Структура індивідуальних освітніх маршрутів, що забезпечують технологічну підтримку продуктивного навчання, спрямованого на розвиток самоосвіти студентів як компонента «Самоосвіти» фахівця повинна, за М.Б. Баликаєвою [1, с. 35], включати наступні частини.

Змістовна частина. Змістовна структура передбачає фіксацію обов'язкових модулів, що входять до інваріантної частини реалізованого загального навчального плану, модулі за вибором, факультативні модулі, рефлексивні модулі, які мають на меті: розвиток усвідомлення власного (індивідуального) процесу пізнання і фіксацію знання про власне «незнання».

Контролююча частина. Контролююча структура передбачає виділення модуля, поточний контроль, що припускає видачу навчальних завдань з досліджуваних тем курсів, зустрічі з тьютором, проведення індивідуальних консультацій і відвідувань бібліотеки), графік звітності.

Тимчасова частина. Тимчасова структура передбачає програму дій студента на кожній фіксованій ланці його навчання: вказує відрізок часу на індивідуальне навчання, фіксує загальний термін виконання і містить часовий графік виконання навчальних модулів, перспективи пізнавальної діяльності у професійному становленні і самостійної роботи.

Самостійну роботу можна розглядати і як обов'язковий вид навчальної діяльності студента, і як ефективний спосіб навчання, незважаючи на складність і нерозробленість багатьох її аспектів. Особливо слід відзначити в цій проблемі навчання іноземних студентів прийоми самостійної роботи як важливу навчальну завдання вузівського курсу російської мови як іноземної.

Дослідники, що займаються проблемою самостійної роботи студентів, вкладають у поняття «самостійна робота» різний зміст. Самостійна робота трактується як самостійний пошук необхідної інформації (С.І. Архангельський), як творча діяльність (І.А. Зимня), як різноманітні види індивідуальної або групової діяльності студентів на заняттях або в позааудиторний час без викладача, але під його контролем (Б.П. Єсіпов), як самоосвіта студента (С.В. Акманова).

На наш погляд, самостійна робота може розглядатися як один з видів пізнавальної діяльності, спрямованої на загальноосвітню і спеціальну підготовку студентів під керівництвом викладача. У даному випадку, викладач набуває статусу консультанта, який планує, оцінює і контролює самостійну діяльність студентів. Важливими умовами, що визначають ефективність самостійної роботи студентів, є: вірне поєднання обсягу аудиторної та самостійної роботи; правильна методична організація роботи студента (спонукання студента працювати самостійно); забезпечення необхідними методичними матеріалами (процес самостійної роботи поступово повинен перетворюватися у творчий); постійний контроль виконання самостійної роботи (оцінка результатів).

За результатами проведеного дослідження, можна визначити, що іноземні студенти, у своїй більшості, не вміють самостійно працювати ні з навчальними матеріалами, ні з довідковою літературою, не вміють контролювати й оцінювати результати своєї діяльності, раціонально розподіляти і використовувати відведений їм для самостійної роботи час. Ефективна організація самостійної роботи може бути здійснена лише на певній дидактичній основі. Викладачеві необхідно знати про різноманітні види самостійної роботи, про форми і педагогічні умови її успішної організації, вміти планувати систему самостійних робіт у перспективі.

Можна виділити дві групи причин, що заважають результативності самостійної роботи. Одна з причин залежить від самого студента: брак працьовитості, волі, загальної підготовленості; інша – від викладача, організатора навчального процесу: перевантаженість студента аудиторними заняттями, відсутність продуманого контролю самостійної роботи, незабезпеченість навчальними посібниками та необхідною літературою.

Самостійна робота іноземних студентів з підручником носить поетапно-зростаючий характер, що пов'язано з різним рівнем володіння мовою навчання. Спочатку йде первинне знайомство, виявлення деяких істотних ознак, в кожному розділі йде уточнення ознак поняття. У кінці підручника наведено розділ для самостійного опрацювання студентами при підготовці до іспитів. Неадаптовані тексти дають можливість провести конкретизацію, класифікацію та систематизацію понять.

При створенні підручників, навчально-методичних матеріалів для іноземних громадян

необхідно звернути увагу на те, що самостійна робота – це не самоціль, а засіб боротьби за глибокі міцні знання студентів, засіб формування в них необхідних для подальшого навчання у вузах України умінь і навичок, активності і самостійності як риси особистості .

Завдання навчання іноземних студентів самостійній роботі включає:

- моделювання навчальної діяльності,
- визначення розпорядку дня,
- відпрацювання раціональних прийомів роботи з навчальним матеріалом.

На основі теоретичного аналізу та експериментальних досліджень нами розроблено ряд рекомендацій з організації самостійної роботи іноземних студентів основного етапу навчання:

1. Необхідність знання викладачем психологічного портрета кожного студента.
2. Виявлення рівня попередньої підготовки студента до самостійної роботи, володіння методами роботи з текстом, прийомами осмислення текстового матеріалу, вміння конспектувати лекції і т.д.
3. Необхідність надання чіткої цільової установки на самостійну роботу, докладний інструктаж з її утримання, прийомів і способів її здійснення. Дуже важливо переорієнтувати студентів від репродуктивних методів роботи до творчої діяльності.
4. Координувати обсяг самостійної роботи з різних дисциплін, чітко дозувати час на її виконання. Визначити обсяг позааудиторного навчального часу студентів, допомогти раціонально його спланувати.

5. Забезпечити студентів необхідними засобами для виконання самостійної роботи.

Навчаючи студентів роботі з текстом, пропонуємо такі засоби для самостійної роботи як пам'ятки, рекомендації, інструкції, моделі, схеми. Ці засоби самостійної роботи позначають мету і умови роботи, пропонують оптимальну послідовність дій щодо осмислення прочитаного. Зміст їх залежить від характеру текстового матеріалу, а також від ступеня готовності студента до самостійної роботи з тим чи іншим текстом російською мовою.

6. І, нарешті, чітка організація контролю результатів самостійної діяльності студентів. В даний час модульна технологія передбачає оцінювання знань рейтинговим методом. Вважаємо цей метод перспективним, так як він дає можливість оцінювати знання студента на кожному етапі його роботи (у ході проходження кожного модуля і після його завершення). Самостійна позааудиторна робота студентів включена до кожного модулю, та також оцінюється за бальною системою.

З метою отримання додаткових балів, доцільно пропонувати іноземним студентам виконання творчої самостійної роботи:

- пошук джерел інформації;
- відбір потрібної інформації в одному або декількох джерелах;
- орієнтація у відібраних або рекомендованих публікаціях;
- комп'ютеризоване тестування;
- активне використання інформаційних технологій, що дозволяють студенту, в зручний для нього час, освоювати навчальний матеріал.

Висновок. Безсумнівно, активізація самостійної роботи сприятиме посиленню активності іноземних студентів у вивченні навчального матеріалу, підвищенню ефективності його засвоєння, формуванню вміння самостійно, систематично і методично правильно розширювати отримані знання, формування потреби в читанні літератури за фахом.

В даний час самостійна діяльність студентів стає елементом фундаментальної конструкції процесу навчання в цілому, оскільки основним завданням сучасної освіти є навчання навичкам самоосвіти, розвиток самостійного критичного мислення та культура розумової праці.

Список використаної літератури

1. Балакаева М. Б. Индивидуальный образовательный маршрут как способ развития самообразования студентов вуза на примере иностранного языка / М. Б. Балакаева // Молодой ученый. – 2009. – №2. – С. 259-260.
2. Берецкі І. Г. Пропедевтика самоосвіти в підготовці майбутнього вчителя: навч. посібник до спецкурсу / І. Г. Берецкі. – Челябінськ: ЧГПІ, 1982. – 215 с.
3. Бім-Бад Б. М., Петровський А. В. Освіта в контексті соціалізації / Б. М. Бім-Бад, А. В. Петровський // Педагогіка. – 1996. – № 1. – 156 с.
4. Громцева А. К. Самоосвіта як соціальна категорія : учеб. - методич. посібник до спецкурсу / А. К. Громцева. – Л., 1976. – 144 с.
5. Калугін Ю. Є. Сполучні елементи освіти та самоосвіти: навч. посібник / Ю. Є. Калугін. – Челябінськ: Вид-во ЮУрГУ, 1998. – 104 с.

6. Серіков Г. Н. Самоосвіта: вдосконалення підготовки студентів / Г. Н. Серіков. – Іркутськ: Вид-во Іркут. ун-ту, 1991. – 232 с.

7. Хміль Н. Ф., Іванова Н. А. Організація самоосвітньої роботи студентів / Н. Ф. Хміль, Н. А. Іванова. – Алма-Ата: АГПИ, 1971. – 48 с.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2014

В. А. Головко

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

Самостоятельная работа как аспект самообразования иностранного студента

Данная статья посвящена рассмотрению самостоятельной работы иностранного студента через призму самообразования. В ней проанализированы несколько определений самообразования, сформулированные выдающимися учеными. Рассмотрена взаимосвязь уровней взаимодействия самообразовательной и познавательной деятельности. Освещены подходы, основанные на определенной совокупности свойств, необходимых для реализации самообразовательной деятельности и условий для ее осуществления. Представлены особенности и условия организации преподавателем самостоятельной работы иностранного студента. Предлагается ряд рекомендаций преподавателям по организации самостоятельной работы иностранных студентов основного этапа обучения.

Ключевые слова: самообразование, самостоятельная работа, иностранные студенты, индивидуальный подход, образовательный маршрут.

V. Golovko

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Independent Work as an Aspect of Foreign Student's Self-Education

This article is devoted to independent work of a foreign student through a self-education prism. This problem cannot be considered out of the self-education context. Development of self-education can be considered as a stage-by-stage process which happens in the course of students' organization activity and consists of their personal educational schedules. The problem of professional formation of the personality in the conditions of transformational processes in modern society gets the increasing publicity. Training of specialists who would be able to solve all necessary tasks, to carry out creative activity and to realize human mission, – to create and change themselves and the world around – is one of requirements of modern life. It is noted, that independent work is not a goal, it is a means of obtaining profound knowledge, formation of necessary skills, activity and independence, as traits of the personality.

The article analyses definitions of self-education formulated by outstanding scientists. The interrelation of self-education interaction levels and cognitive activity is considered. The approaches based on a certain set of properties, necessary for realization of self-educational activity and conditions for its implementation are considered. It is specified that activization of independent work will promote development of foreign students' activity in studying the material, increase the efficiency of its assimilation. Now independent activity of students becomes an element of the fundamentals of educational process as a whole as the main task of modern education is training of self-education skills, development of independent critical thinking and culture of brainwork. Features and organization by a professor of foreign students' independent work are presented. On the basis of theoretical analysis and studies we developed a number of recommendations about the organization of foreign students' independent work.

Keywords: self-education, self-study, foreign students. personal educational schedule, individual approach.